

BARTÓK BÉLA ÉS KAPCSOLATA A MAGYAR NÉPZENÉHEZ

Szeptember 26.-án ismétlődik tizenhetedszer az a feledhetetlen és fájdalmas nap, ami nemcsak Magyarországot, hanem az egész kultúrvilágot megrázkódtatta, amikor is hivatalosan bejelentették, hogy a nagy magyar zseni, a tudós, a modern zene megalapítója és a XX. század legnagyobb zeneszerzője - Bartók Béla professzor - kilehelte lelkét.

Bartók Béla 1881 március 25-én született Nagyszentmiklóson. Nem véletlen, hogy Bartókban nemzetünk egyik legnagyobb alakját tisztelhetjük; édesapja természetes zenei tehetséggel megáldva, több hangszeren is játszott. Édesanyjában pedig első zongoratanárnőjét tisztelhetette. 1889-ben elvesztette édesapját és ettől kezdve a család eltartásának gondja az édesanyára nehezedett. A család Pozsonyba költözött és Bartókné ott vállalt tanítónői állást. Pozsonyban a fiatal Bartók csakhamar az akkori idők legnagyobb zongoratanárára talált, Erkel László személyében. (1) Erkel László biztatására már 1895-ben elkezd Brahms és Dohnányi hatása alatt komponálni, majd az érettségivizsga letétele után beiratkozik a budapesti zeneakadémiára (1899-1903), ahol tanárai: zongorában Thómas István és zeneszerzésben Köszler János voltak.

Zeneiskolás korában korábbi bámulatraméltó alkotóereje kissé csökkent s ezekben az években csakis zongorában képezte magát. Ezek az évek számára a legjelentősebbek a zongoraművészi hír megteremtésénél, mely hírnevet aztán egy életen át meg is őrizte.

Richard Wagner „Also sprach Zarathustra” című operájának hatására (bemutató: Budapest 1902) mint „villám” kezd komponálni. Wagner hatása mellett a század elején uralkodó hazafias áramlatok hullámai veszik körül Bartókot, és még 1903-ban megszületik első két kompozíciója: „Kosuth”, zenei költemény és az első „Hegedűszonáta”. Mindkét darabot Richter János adta elő először 1904-ben, Manchesterben.

1904-ben újabb két szerzeménye lát napvilágot: Zongoratós, valamint Rapszódia zongorára és zenekarra (opusz I.).

A fiatal zeneszerző, bár Richard Strauß művészete elbűvölte, mégis újabb zenei irányzattal ismerkedik meg. Liszt Ferenc tanulmányozásához lát s csakhamar rádöbben arra, hogy mi is az igazi művész feladata. „Liszt behatóbb tanulmányozása - különösen kevésbé népszerű alkotásaiban, mint pl. az „Années de Pélerinage”-ban, a „Harmonies poétiques et religieuses”-ben, a „Faust” szinfóniában, a „Haláltánc”-ban és egyebütt, néhány kevésbé rokonszenves és ismert szerzeményeiben - a dolog lényegéhez vezetett: Végre feltárult előttem a művész igazi jelentősége. A zeneművészet továbbfejlődésére nézve az ő műveit nagyobb fontosságnak tartottam, mint pl. Wagnerét vagy Straussét” (2).

Bartók szemében Liszt Ferenc géniusszá nőtt, sokkal nagyobb művész számára, mint Wagner vagy Strauß, akit még pár évvel ezelőtt „zeneistenként” tisztelt. (3).

Liszt Ferenc tanulmányozásával párhuzamosan felismeri kortársával, Kodály Zoltánnal, egyetemben a magyar népzene jelentőségét (1905-ben kezdte el Kodály és Bartók az eddig csaknem teljesen ismeretlen magyar parasztzene felkutatását), különbséget téve a népies és vidékies zenétől, amit még kedvelt Liszt Ferenc is, magyar népzeneinek tartott.

Kodály és Bartók zenetörténelmi nagyságuk éppen abban áll, hogy elsőként ismerték föl azt aényt, hogy az igazi népművészet, csakis beltöldön, minden külső behatás nélkül jöhet létre. Ez a folyamat a zeneileg fejlett nyugati államokban már a 15.-16. században megindult, de nálunk az állandó idegen elnyomás (török, osztrák), majd a 18.-19. századok szabadságharcjai és végül az idegen népek folytonos és korlátlan beszívargása következtében, ez először, s nem korábban, mint csakis a XX. században indulhatott meg.

Tévedés lenne viszont azt föltételeznünk, hogy a magyar népzene minden fejlődés nélkül, máról-holnapra született meg. A magyar népzene első megnyilatkozásai feltétlenül a történelmi énekekben keresendők. (Ennek a zene-irodalmi irányzatnak a legtehetségesebb képviselője Tinódi Lantos Sebestyén volt, a XVII. században.)

A XVIII. században, a művészi értékkel nem rendelkező, primitív diákekek átadják helyüket a magyaros-cigányos tánczenének, amit más néven verbunkosnak is szokás nevezni.

Az már vitathatatlan tény, hogy a verbunkosokra keletkezésük idején nem magyar, hanem elsősorban idegen zene-

szerzők (többek között: Dittersdorf, Beethoven, Schubert, Trost, Berner, Klein, Bergraf, stb.) lettek figyelmesek; mindek előtt az „ala ungharese, ala zigarese” formákban írt dalokra, művekre és zongoradarabokra. Valószínű, hogy a fentemlített nyugati zenészeket elsősorban a verbunkos dalokban lévő exotikus erő vonzotta olyannyira; mindenestre meg kell állapítanunk, hogy a 19. századbeli magyar verbunkos-zene, gyakran értéktelen és primitív zene volt, ami vitális erejét és tarkaságát csakis az interpretálók művészi és heves előadásából merítette. Ennek a zenei kornak a legnevesebb komponistája a cigányszármazású Bihari János volt, aki 1800-ban alapított zenekarával Pesten igen nagy hírnévre tett szert. Bihari nagyon tehetséges dalszerző és előadóművész volt, de képzettsége nem ért föl a nyugati zenészekkel.

A magyar verbunkosok fundamentumára épült föl a 19. században a keletkező magyar „műzene”. Feltétlen idesorolandó Erkel Ferenc nemzeti operáival, Liszt Ferenc „Magyar Rapszódiaival” és egyéb magyaros darabjaival. Ezt azonban igazi nemzeti művészetnek tekinteni igen felületes lenne, hisz kevés bennük a magyar népiesség; viszont gyengeségük miatt nem fogadhatók be az európai művészet tárházába. (Éppen ezzel magyarázható, hogy egyetlen operazeneszerzőnknek, Erkel Ferencnek a művei sohasem tudták külföldet meghódítani. Liszt Ferenc sem „Magyar Rapszódiaival” alapozta meg zeneművészi világhírnevét - jöllehet, ma Liszt Ferenc és a Magyar Rapszódia egy és ugyanazon fogalmat rejti magában - az igazi „nagy” Liszt csakis későbbi szerzeményeivel lett igazán nagy művésszé (4). Mindenesre zeneileg fejlett nemzeti műzenének két alapfeltétellel kell rendelkeznie: A meggyökerezett ősi hagyomány és a műzene legmagasabb technikai foka; a XIX. századi magyar műzenéből viszont hiányzott mindkét alapfeltétel. Tehát csakis így érthető, hogy az első igazi magyar népzene nem korábban, mint a XX. században, Bartók és Kodály generációjában tudta áttörni az európai zenekultúra páncélfalát. Az európai zenekultúrközösségbe való bekapcsolódásunk 1906-ban Bartók és Kodály első 20 magyar Népdalgyűjteményének kiadásával történt meg.

Bartók Béla zenei fejlődésének első fontos állomása az 1908-as esztendő, amikor is több műve megjelent. Lelki fejlődés szempontjából rendkívüli jelentőséggel bír az első zenekari hangversenye, amit 1939-ig öt további hangver-

senykompozíciója követ. Az a kifejező erő, amely a zongorára írt hangverseny op. 6-ban található, a bennerejlő csodálatos ritmikus és összecsengő dallam, arra enged következtetni, hogy már akkor túlhaladta a modern zene számottevő két művészt, akit Bartókkal összehasonlíthatunk: Debüssyt és Stravinskyt. Ugyancsak ebben az évben adott ki 4 füzetet, melyben szlovák és magyar népdalokat dolgozott fel zongorára, gyermekek részére. Bartók ezen gyűjteménye rendkívüli jelentőséggel bír zenepedagógiai szempontból. Ugyanakkor ez a stilisztikai fejlődés dokumentuma is az általa újonnan felfedezett népművészetszolgálatban. Bartók a következőket írja erről: „... a parasztzene tanulmányozása azért volt oly döntő fontosságú, mert ez lehetővé tette számomra a felszabadulást az eddigi dur és moll rendszerek egyeduralkodó alól” (5.).

MAGYAR NÉPZENE, VAGY CIGÁNYZENE?

A zenekedvelő világ azt gondolta, sőt nagy része még ma is úgy véli, ha cigányzenét hall, hogy az a magyar népzenevel azonos. Elvitathatatlan tény azonban, hogy mindazon cigánydalok, vagy más kedvelt népies átdolgozások, melyek „magyar zene”, „népzene” címen szerepelnek, vagy cigányzene módra adatnak elő, a magyar népzenehez csak részben vagy egyáltalán nincs közük. A közkedvelt cigányzene, vagy „magyar zene” a XIX. század közepén kezdett kialakulni és rövid idő alatt kiforrta magát oly annyira, hogy nevét ismertté tette egész Európában. A cigányzene éppúgy egyedül áll távolkeleti arabos motívumaival - amit talán az onnan elvándorolt cigányság magával hozott - az u. n. cigányskálájával, mint a pentatonra felépült magyar népzene.

Míg a magas hangok a cigányok által énekelte dalokban megtalálhatók, addig a „magyar dalokban” a magas hangok - érvényüket veszítve - eltűntek; nyugodtan állíthatjuk tehát, hogy az ilyen természetű dalok hamisítványok.

Ki kell azonban hangsúlyoznunk, hogy a cigányskála semmiképpen sem uralja a cigányok dalstílusát, hisz nagyon gyakran találkozunk nálunk modern dur és moll rendszerekkel.

Tagadhatatlan tény azonban, hogy igazi cigányzene is van: rövid dalok, melyeket a cigányok saját nyelvükön énekelnek. Ezeknek a cigánydaloknak a száma egyre kevesebb s ma már csakis a falvakban lakó cigányság előtt isme-

relesek, míg a városban élő civilizált cigányok ezek létezéséről nem is tudnak.

Viszont léves lenne az az állítás is, hogy az 1850-es évektől kezdődően a cigányzenészek által szolgáltatott zene is, igazi cigányzene, hisz e dalok szerzői túlnyomórészt nem cigányok, hanem magyarok voltak, akik cigányos dalokat írnak (a legismertebb magyar komponisták, akik ilyen zenét szereztek: Fráter Róland és Balázs Árpád).

E zene eredetét és karakterét vizsgálva, városi műzenének mutatkozik; papírra vannak vetve, viszont az ősrégi hagyományoknak mégcsak a nyoma sem fedezhető fel bennük.

Annak ellenére, hogy papírra vannak vetve, a szájhagyomány is terjesztette ezeket a dalokat; azok a cigányok, akik a kottát nem ismerték, tehát hallás után játszották, dalolták és terjesztették; így csakhamar az egyszerű magyar átlagember köztulajdonává lett. Különösen a városokban terjesztették őket nagy szorgalommal, de nagyrésztük a falvakba is eljutott.

Igy tehát könnyen megtörténhet, hogy a felületes szemlélő (lásd külföld) ezekben a hamisított nótákban is igazi magyar népdalt lát.

Maradt ugyan pár szerzemény ebből az időből ránk, névtelen táncok címén (közlük: Josef Haynd kézirata között „Rando all ongarese”), melyek valóban primitív hangszerhagyomány nyomaira engednek következtetni, amelyekkel az akkori cigányzenészek rendelkezettek. Mivel azonban egyetlen hangszer sem maradt ránk, így lehetetlen komoly összehasonlításokat végeznünk.

Ha a „magyaros-cigányos” zenét tovább vizsgáljuk, arra a következtetésre jutunk, hogy az 1800-as évektől a XIX. század közepéig uralkodó zenestílusban is található népies motívum.

Azonban ez a zene is csak városi műzene volt, lényegében primitív tánczene, aminek szerzői kezdetben még csak nem is magyarok, hanem bevándoroltak és külföldiek voltak. Azok a zeneszerzők, akik az úgynevezett „Dans Hongroises”, vagy egyszerűen „Hongroises”-t - „Ungarisch” - tehát „magyar zenét” írtak, (mint pl. Josef Berggraf, Franz Trost, Deschler, Mohaupt és Stocker) kétségen kívül Magyarországon éltek, azonban nem várhattuk tőlük azt, hogy az igazi magyar népzene megalapítói legyenek, hiszen nem

voltak magyarok. (Egy zeneszerző sem képes egy idegen nemzet lelkivilágát úgy átérezni, hogy annak érzéseit művészi tudja tolmácsolni. Schubert és Silcher felülmulhatatlanok német népdalaikkal, viszont egy Beethoven sosem teveszthető össze az orosz népzene két főalakjával: Csajkovszkij-jal vagy Musszorgszkij-jal.)

Ennek a „Dans Hongroises” stílusnak csakhamar akadtak magyar képviselői is; többek között: Izsépfalvi Lavotta János (1763-1820), Bocsári Svatits János (1800-1876), Sárközi Kázmér (1764-1824), Hunyadi J. B. és a cigányszármazású Bihari János (1764-1824).

Ezeknek a zeneszerzőknek az alkotásai ma már csaknem teljesen feledésbe merültek; egyedül Bihari darabjaiban van még élet. Bihari maga nem tudott írni, s ezért lehetetlen pontosan megállapítani, hogy mit írt ő és, hogy milyen hamisítványokat követtek el azok, akik az ő szerzeményeit feljegyezték. Mindenesetre Bihari egynéhány darabjában bizonyos erő rejtőzködik, amely erő az ősrégi magyar parasztdalok rokonságára mutat.

Egyedül és csakis az ő darabjait tekinthetjük összekötő hídnak az ősrégi magyar paraszti népdalhagyomány és a városias tánczene között. A városias tánczenéből alakult ki 1830 körül az úgynevezett „csárdás”.

A PENTATON!

Mielőtt a magyar népzene további elemzéséhez látnánk, meg kell állapítanunk, hogy a magyar népdal teljesen más alapokra épül fel, mint a többi, mint egyéb európai népek zenéje. A magyar népzene gyökerei a pentatonból táplálkoznak.

Ma már eldöntött tény, hogy a magyar népdalok szoros rokoni kapcsolatban állanak azoknak a néptörzseknek a zenéjével, melyekkel már hosszú évszázadok óta minden kapcsolatunk megszűnt. Feltétlen idesorolandók a nyelvünkkel rokon voltjakok, vagy törzsrokonaink, a török-mongol fajhoz tartozó népek: pl. tatárok, csuvások, stb., melyekkel a magyarság több, mint ezer évvel ezelőtt kulturális kapcsolatban állott. Magyarországon még ma is épp úgy fellelhető egy régi ázsiai (mongol-kínai) zenekultúra maradványa, mint a fentebb említett népeknél és ez feltétlen zenekultúránk közös eredetére mutat.

Nemzetünk nemcsak nyelvére, de zenekultúrájára is jog-

gal büszke lehet, hisz egyedülálló nemzet a történelemben, aki a Duna-medence közepén, a szlávoktól és a germánoktól körülveve, megőrizte ezer éven át nemzeti művöltát és tisztá, gyémántként ragyogó művészettel rendelkezik.

Téves lenne azt gondolni, hogy a pentaton csak arra a pár száz dallamra vonatkozik, melyeket e stílus ismertetőjeleként szoktak emlegetni; kételkedés nélkül megállapíthatjuk, hogy a pentatont az egész magyar nemzet uralja. (Néhány példa a legismertebb dalokból: Hm romlott testöm a bokorba; Béres legény jól rakd meg a szekeret; Leszállott a páva; Árva vagyok nincs gyamolom; Juhász András az én nevem; Hová mégy, hová mégy; Én elmegyek, te itt maradsz, stb., stb.)

A pentaton tehát annak a kultúrának a maradványa, amelyben a magyarság az európai kultúrközösségbe való bekapcsolódása előtt élt.

Bartók és Kodály voltak azok, akik az ősrégi hanglétrát - a pentatont - felfedezték és annak jelentőségét elismerték.

Az 1911-es esztendő korszakalkotó év volt Bartók Béla zenei munkásságában. Igaz, hogy már 1908 óta a zeneakadémia tanára, de zeneszerzői hírnevét csak 1911-ben tudta az egyfelvonásos „Kékszakálú herceg vára” című operájával megalapozni. 1911-ben írta továbbá a „Zongoraszonáta” 14. opuszt és a 2. „Zongorahangverseny” 17. opuszt. Ezekből az alkotásokból már egy tökéletes zsenire ismerhetünk. Karl-Robert Danler a következőket írja: „A színpad két művel gazdagodott: a „Kékszakálú herceg vára” és a „Csodálatos Mandarin” című szerzeményekkel. Ezekben az alkotásokban oly csodálatos és lenyűgöző erő rejlik, - bennük gyakran barbár ritmusok találhatók - és száguldó dinamikájukkal ott bűvölik el a szemlélőt, ahol éppen találkozik velük.” 6.)

Bartók ezzel bebizonyította, hogy nemcsak zenekari műves írására képes; a komponáló tollat épp oly művészen tudja forgatni az operák - kottapapírján, mint a népdalok kissé szokatlan és sokoknak parasztosnak tűnő pergamentján.

1913-ban Bartók hosszabb tanulmányútra ment (Oase von Biskra), hogy az arab népzeneét heyszínen tanulmányozza. Az itt szerzett lapasztalakat később tudományosan fel is dolgozta.

Hosszabb zenei hallgatás után Bartók ismét komponálni

kezd. 1926-ban megjelenik egy újabb zongoraszonátája és az első „Zongorahangversenyi Koncert”-je. Még ebben az évben elkezdte legnagyobb művét, az úgy nevezett „Mikrokosmosz”-t írni, mely 153 zongoradarabból áll. Ebben a hatalmas alkotásban oly tökéletes művészre ismerünk, aki a legegyszerűbb kezdettől, a legnehezebb bolgár táncokig, mestere a dallam, a ritmus, a gondolatfűzés és a számtalan variációk halmazának. Így zongoraiskola-mesterdarabja, a „Mikrokosmosz” is, a zongoratechnika legértékesebb adományához tartozik, mint pl. Bach „Wohltemperiertes Klavier”, vagy Chopin „Etuden” -jével.

Bartók Béla ugyan élete legnagyobb részét a népdalok gyűjtésére és feldolgozására szentelte, de ugyanakkor, mint zongoraművész kora legnagyobbjai közé tartozott, koncertjeivel beutazta egész Európát és Amerikát. Népdalai tükörképe a nemzethez érzett ragaszkodásának és szeretetének. Művészetében hajthatatlan; jellemét a rend, az igazság és a tökéletesség karakterizálja.

Kortársa, Stravinszkj, az alábbiakat mondotta Bartókról: „Bartók Béla a XX. század legnagyobb zeneköltője, a modern zene megalapítója és mestere. Bartók egyedülálló zenesz a zenetörténelemben, aki sosem engedte magát befolyásolni.”

1934-ben Bartók felmondja szerződését a budapesti zeneakadémián, hogy hátralévő éveit csakis a tudománynak, a zeneszerzésnek és a népdalgyűjtésnek szentelhesse.

Bartók Béla egy örökké kutató lélek, aki a pihenés szót nem ismeri. Azzal a sok-sok művével, a problémák számtalan megoldásának lehetőségével, az újnak az állandó kutatásával és zeneforradalmi magatartásával, még csodálatra méltóbb, még kritikusabb s következetesebb, mint a modern zene vele egyetlen összehasonlítható alakja és előharcosa: Igor Stravinszkj.

Bartók és Kodály lényegében azt fejlesztették tovább, amit Stravinszkj megkezdett. Viszont Stravinszkjval ellentétben, aki hazáját már gyermekkorában elhagyni kényszerült és a cinizmushoz közelálló világpolgárrá vált. Ezzel magyarázható az a tény is, hogy Stravinszkj neoklasszikus irányzata nem talált olyan szimpátiára, mint Bartóké vagy Kodályé.

Bartók és Kodály a magyar földdel és a magyar paraszttal mindvégig a legszorosabb kapcsolatban maradtak: „Teljes tudatában annak, hogy ők csak a magyar népzene

forrásaiból kaphatják az erőt, a magyar és egyben a teljesértékű európai új zenestílus fejlesztéséhez és felépítéséhez."

Stravinszkijtől eltröen Bartóknál és Kodálynál a cinizmusnak még csak nyoma sem lelhető fel. Kettőjük lelkivilága legjobban a „gyermekszoba” nagy mesterének és zseniális komponistájának, az orosz Musszorgszkijnak lelkivilágával hasonlítható össze.

1939-ben a Magyar Tudomány Akadémia Bartókot a régi népdalok hangfelvételére való felvételével bízta meg. Az első hangfelvételeket a Nemzeti Múzeum angol és magyar nyelven: „Hungarian Folk - music rekords” néven hozta forgalomba. A további népdalgyűjtemények kiadását a Magyar Rádió vállalta, a Régészeti Múzeum közreműködésével.

1942-ig több, mint 1000 lemez jelent meg, kb. 550 énekkel és zeneszámmal. A felvételek száma ma már meghaladja a több ezret. Ezzel a fáradságot nem ismerő munkával - azaz a népdalgyűjtéssel - oly rendkívüli kincset ajándékozott Kodály és Bartók a magyar nemzetnek, mely egyedülálló a civilizált világban.

Az igazi magyar népzene, a művelt külföldi számára, Bartók és Kodály tevékenysége ellenére is, csaknem teljesen ismeretlen volt és maradt is, egészen Bartók Béla haláláig. Bartók és Kodály zenéjének fontos alaptényezője, hogy ők a magyar népzene feldolgozásánál nem az „exotikus szisztéma” szerint, hanem munkájuk a tiszta és természetes kifejezés alapján alapul. „... E téren, hála nagy szerencsémre kitűnő munkatársra leltem Kodály Zoltánban, aki élelétésének és ítélőerejének a zene minden ágában nem egy megbecsülhetetlen intéssel és tanáccsal volt segítségemre” (9). Ők ugyan magyar népdalt gyűjtöttek, de talán tudaton kívül az európai művészetet szolgálták akkor, amikor saját kompozíciójukban egyellen népies dallamot sem csendítettek meg, pl. a „Kékszakálú herceg vára”, a „Fábólfaragott királyfi”, „Cantata profana”, stb., stb.

Bartók Béla dinamikus egyéniség, aki démoni erővel varázsolja az egyszerű ember lelkét a hallgatóság elé, - egy örökké nyugtalan zeneforradalmár, aki bennünket az emberfeletti erők vízióiba, az önfeledett amor őstáncába és a praecivilizált - elvarázsolta ember lelkéhez vezet. Ezért fordul Bartók oly szívesen az egyszerű ember, a magyar paraszt és a gyermek lelkivilágához.

Bartók sokoldalú tevékenysége ellenére, mint pedagógus,

előadó és zeneszerző, személyében a modern zene legnagyobb reprezentatív egyéniségét tisztelheti a zenekedvelő világ.

Hans Joachim Moser a következőket mondotta 1956-ban, a Nemzetközi Zenekongresszuson: „Én ezekben a pillanatokban a legnagyobb zenei Géniuszra, Bartók Bélára gondolok, aki magyar - és ugyanazon a határon született Josef Haydn is”.

Bartók a 30-40-es években többnyire csak egy-egy művet jelentetett meg évente. Ezekkel a zeneszerzeményekkel alapozta meg világhírességét és halhatatlan nevét. Idetartoznak: Mikrokozmosz (153 darab, 1926-1937), Streichquartett (1934-1939), Székely népdalok vegyeskórusra (1932), stb., stb.

Bartók 1928-ban III., IV. és V. Streichquartettjével megnyerte a „Musical Fund Society in Philadelphia” első díját. Ezt a csodálatos szépen ívelő pályát azonban tragikus sorsnak kellett félbeszakítania. Az alig hatvan éves Bartók nem tudott egyetérteni a fasiszmus eszméivel és mint annak ellensége, kivándorolt Amerikába. Ott pályája egy ideig tovább ívelt s elnyerte a Columbia Egyetem díszdoktori címét, de betegsége következtében csakhamar búcsút kellett mondania a zongorának. A Columbia University tudományos kutatással - az M. Parry hátramaradt gyűjteményeinek feldolgozásával - bízta meg, a Nataly-Kussewitzky-Alapítvány pedig saját költségén igyekezett a nagy mester egészségét helyreállítani. Az alapítvány közbejárására az Egyesült Államok különengedélyével elsőként kapott penicillin injekciót. De hiába volt minden, mert minden kísérlet és minden jóakarata eredménytelen maradt.

Az U. S. A.-ban a hiheletlen történet Bartókkal: az ezüst-hajú komponista, akinek neve világszerte ismert volt, nem találta meg helyét az amerikai közéletben. Az ország nagy gazdagsága ellenére, a mindennapi megélhetéshez szükséges pénzt csak zongoraórák adásával tudta előteremteni. A hontalanság ténye egyre érezhetőbbé vált: A honvágy következtében a zene-zseni gyökerei olyannyira kiszáradtak, hogy többé nem voltak fogamzóképesek és fájdalmas tengődés után, végül is el kellett halniuk.

Bartók két utolsó műve, melyek az emigrációban születtek - „Zenekari koncert” (1943) és „Harmadik Zongorahangverseny” (1945) - már csak árnyékai a nagy művész alkotóerejének.

Betegsége egyre súlyosbodott, noha mindent elkövettek hogy a nagy férfiú életét meghosszabbítsák.

Bartók hosszantartó, súlyos betegség után 1945 szeptember 26-án, szeretteitől, barátaitól és orvosaitól körülvéve, zárta be szemeit mindörökre, New Yorkban.

Halálával a zenevilág a XX. század egyik legnagyobb alkotóját, a kutatót, a művészt és a tudóst - Bartók Béla professzort - veszítette el. Ma már tudjuk, hogy nélküle a modern zene elképzelhetetlen lenne. „Az ő eredetisége, vidámsága és valódisága minden kételkedőt rábömbentett a modern zene fontosságára.” (10.)

A washingtoni gyászjelentés után a Magyar Zeneakadémia, hogy kegyeletét és háláját Bartók iránt lerója, tiszteletére gyászünnepeket rendezett. A gyászünnepek műsorán azonban nem hatalmas tánc és énekkarok állottak, hanem csak egy dal, amely Bartók egyik leghűségesebb művésztársának, minden idők egyik legnagyobb és feledhetetlen altjának, Bazilidesz Máriának az ajkáról hangzott el.

Nem lehetett volna azt a fájdalmat jobban szimbolizálni, azt a kétfős fájdalmat: a háború borzalmait és Bartók halálát, mint amikor a művésznő az Erdélyből származó ősrégi magyar népdalt énekelni kezdte:

Elindúltam szép hazámból,
Híres, kis Magyarországból,
Visszanéztem fél utambul,
Szememből a könny kicsordult.

Bartók Béla nemcsak a magyar, hanem vele egyidőben a szlovák, a ruszin és a román népzene feltárásának területén is úttörő munkát végzett. Ezek a kultúrájukban a magyarokhoz rokon népek, Bartók zenéjét ösztönösen átvették és önzetlenül méltányolták. De: „... Egyben ez a magyarság töténelmi missziója: a keleteurópai népek tanítómestere lenni; azt a kulturális előnyt, amelyet a magyar nép ezer évvel ezelőtt a keresztény civilizált nyugati világhoz való kapcsolódásával szerzett; mint a katolikus Egyház hűséges védelmezője, ez a nemzet nemrég Bartók és Kodály életmunkásságával, a zeneirodalom területén,- ismétellen bebizonyította az egész világ előtt - azt az eltagadhatatlan előnyt; a kisebb-nagyobb népcsoportokat, nemzetiség feletti humanista képzettség harmonikus egységébe fogni és őket az emberi kultúra örökös forrásához vezetni”. (11.)

Megjegyzések:

1. Erkel Ferenc, az egyetlen magyar opera - zeneszerző fia.
2. Bartók Béla válogatott zenei írásai. Összeállította: Szöllösy András. Magyar Kórus. Budapest, 1948, 1. 9.
3. A világ egyik legjobb Liszt - interpretense, Lengyel Attila.
4. „Durch das Interpretieren von Franz Liszts Werken lenkte der junge Bartók in der Musikakademie von Budapest die Aufmerksamkeit auf sich. Seine Einführungsvorlesung an der ungarischen Akademie der Wissenschaften (am 3. 2. 1936) behandelte die Probleme von Liszts Kompositionen; und in einem seiner am meisten interessierenden Artikel forschte er dem Eindruck nach, den die Musik von Liszt bei unserem zeitgenössischen Publikum hervorrief.” v. Bence Szabolcsi: The New Hungarian Quartely vol. II. 1. Budapest, 1961. S. 3.
5. Bartók Béla zenei írásai: Összeállította: Szöllösy András. Magyar Kórus. Budapest, 1948. 1. 9.
6. Karl-Robert Danler: Literatur Revue 4, 1961 S. 15.
7. Karl-Robert Danler: Literatur Revue 4, 1961 S. 15.
8. Zoltán Kodály és Dénes Bartha: Die Ungarische Musik, Budapest, Leipzig, Malánó 1934. S. 112
9. Karl-Robert Danler: Literatur Revue 4, 1961 S. 16.
10. Zoltán Kodály s Dénes Bartha: Die Ungarische Musik, Budapest, Leipzig, Malánó 1934. S. 104
11. Zoltán Kodály s Dénes Bartha: Die Ungarische Musik, Budapest, Leipzig, Milánó 1934 S. 114

A KÖNYV DICSÉRETE

„Add el aranyad és vedd meg magadnak a könyvolvasás művészetét. A könyvolvasás megtanulása után ugyanis igen könnyű aranyat vásárolni”.

(Wangl Chin - Kung)